

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 42

Заснований в 1996 році

Рівне – 2009

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 42. — Рівне: РДГУ, 2009. — 186 с.

Збірник наукових праць містить статті з проблем викладання мов і літератур світу, а також з теорії і методики виховання, професійної орієнтації, розвитку та навчання учнів і студентів.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 27.11.2009 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 09 — 01.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2009

9. Терещук А. Методи творчої діяльності на уроках трудового навчання. /А.Терещук //Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – №1. – С.19-23.
10. Трофімчук В.М. Організаційні форми та методи художньо-конструкторської діяльності старшокласників /В.М.Трофімчук //Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2006. – Випуск 34. – С 67-72.
11. Трудовая подготовка школьников в СССР и СФРЮ /под ред. В.А.Полякова, С.Безданова. – М.: Просвещение, Белград, 1985. – 311с.: ил.
12. Философский словарь /[под ред. И.Т.Фролова]. – М.: Политиздат, 1991. – 560с.

Резюме. В статті проаналізовані методи активізації пізнавальної діяльності учеників і критерії їх оптимального вибору в процесі внеурочних занять.

Ключевые слова: *методи обучения, активизация познавательной деятельности, внеурочное время.*

The summary. *Methods of students cognitive activity activation and criteria of their optimum choice in the process of out-of-school activities are analysed in the article.*

Key words: *teaching methods, classification of teaching methods, activation of students cognitive activity, out-of-school activities.*

Одержано редакцією 24.10.2009 р.

УДК: [372.4.034+159.922.7]:087.5

С.Н. ГРИПІЧ

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ І ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА (ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ)

Резюме. Стаття присвячена проблемі впливу творів дитячої літератури на виховання моральних якостей молодших школярів.

Ключові слова: *моральні переконання, моральні почуття, моральні мотиви (поведінки, вчинків), літературні твори.*

Основним завданням школи є формування особистості і тому її діяльність сьогодні повинна бути спрямована на виховання духовності, становлення моральних орієнтирів, розвиток самостійного мислення дитини, формування емоційного компоненту особистості, зокрема, розвиток і виховання таких рис, як терпимість, почуття власної гідності та гідності іншої людини. Формування гуманістичного світогляду в учнів є надзвичайно актуальною проблемою для сучасної української школи, вимагає підвищення морального виховання, яке, в свою чергу, повинно забезпечувати виховання загальнолюдської моралі. Виховання моралі й моральності обґрунтовується сучасним розвитком, побудовою демократичного суспільства, впровадженням гуманістичних ідеалів. Тому ми розглядаємо моральність як складне особистісне виховання. Оновлення шкільної літературної освіти в Україні відбувається на шляху до її особистісної орієнтації, пріоритетності. Для морального виховання засобами дитячої літератури найбільш оптимальним є молодший шкільний вік, тому що це – пора розвитку і формування соціальних інтересів, ідеалів, орієнтирів на регулювання поведінки та згодом – її самооцінки. З розвитком психології, педагогіки під різним кутом зору і з неоднаковою глибиною обговорювалася мета, зміст і методи морального виховання. Загально визнано, що дитяча література у певній мірі сприяє процесу морального виховання. Інтереси, ідеали та моральні самооцінки, прагнення до самоствердження, до самовиховання виступають у школярів як внутрішня сила, яка формується у процесі впливу художніх творів та утворює стійкі якості, що визначають їх поведінку в залежності від зовнішнього впливу.

Проблема формування моральних якостей належить до проблем не лише психолого-педагогічних, але й у певній мірі, має соціально-педагогічний аспект. Одним із факторів, що впливають на формування, розвиток і становлення особистості є література. А ознайомлення з творами дитячої літератури молодших школярів будемо розглядати як творчий психолого-педагогічний процес. Проблеми морального розвитку і виховання молодших школярів давно цікавлять педагогів, психологів, тому що мораль є складником того, що визначає згодом людську сутність. Література взагалі, і дитяча література зокрема, здатна не лише нести радість, наділяти людину одним із високих емоційних, духовних переконань, але і допомагає сформувати особистість. Система моральних норм, яка існує в суспільстві, знаходить відображення у світоглядно-філософських концепціях письменників, проголошується в навчально-виховному процесі школи. Важлива роль у формуванні моральної особистості належить літературі, яка покликана цілеспрямовано формувати моральну свідомість, розвивати моральні почуття, високі моральні якості (такі як: гуманність, правдивість, працелюбність, дисциплінованість, відповідальність, почуття обов'язку) й виробляти навички моральної поведінки. Тому формування моральних якостей у молодших школярів залежить від рівня розроблених проблем морального виховання, в т.ч. і за сприяння творів дитячої літератури. А ефективність процесу формування моральних якостей у молодших школярів засобами дитячої літератури залежить від науково-теоретичного матеріалу, застосування сучасних методів та форм навчання.

Моральне виховання дітей, як наукова проблема, завжди було в полі зору Я.А.Коменського. Великий педагог згадував, як на питання „Що становить основу будь-якої держави?” Діоген відповідав: „Виховання” [3,

175]. Виходячи з цього Я.А.Коменський розробив свою систему формування моральних якостей школярів, в якій чільне місце посідають „добрі нрави і глибоке благочестя” [3, 175]. С.Ф.Русова наполягала на органічному поєднанні національного виховання з формуванням моральних якостей. Вона вважала, що національне виховання є ґрунтом у зміцненні моральних норм школярів. На її думку, „національна школа є першим лозунгом морального і розумового відродження для народів, які усвідомили свою національну індивідуальність” [7, 44]. Велика цінність її праць полягає у комплексному особистісно зорієнтованому підході до виховання, згідно з яким необхідно об’єднувати всі виховні впливи на школярів, маючи на меті – формування розумної, гуманної особистості. Аспекти проблеми моралі С.Ф.Русова розглядала в руслі християнського вчення про добро і зло, вважаючи релігію складовою частиною процесу формування моральних якостей [7]. Формування моральних якостей учнів, на думку педагога К.Д.Ушинського, становить головне завдання будь-якої системи виховання. У власній виховній системі він відводить значне місце самому процесу формування кращих моральних якостей. Педагог звертав увагу на те, що на кожний твір художньої літератури потрібно дивитися, як на вікно, через яке вчитель зможе показати учню ту чи іншу сторону життя. „На моральне почуття повинен впливати безпосередньо сам літературний твір, і цей вплив літературних творів на моральність дуже великий” [10, 227]. Пізнаючи оточуючий світ, людина пізнає і перебудовує себе. У складній системі морального виховання дитяча література вказує дітям шлях до їх індивідуальної суті, допомагає їм входити у світ, ставати самими собою і знаходити своє власне місце в житті. Щоб це здійснити, мусимо пам’ятати один із заповітів К.Д. Ушинського, а саме: „Не давати дітям нічого, крім істини, звичайно, вибираючи між істинами ті, які відповідають даному віку виховання” [10, 211]. Великий педагог радить: дотримуючись законів сучасності, сміливо вводити учня „у дійсні факти життя, душі і природи”. На його думку, „виховання не виконає свого морального обов’язку, якщо не очистить скарбницю від всієї хибної лузги, залишків процесу їх добування і не внесе цих скарбів у масу загальних знань кожної людини, яка має щастя застосувати свою молодість на придбання знань” [10, 211]. Тому і роль художньої літератури у моральному вихованні, у формуванні світогляду та рис характеру особистості надзвичайно велика. Особливо яскраво це виявляється в дитячому віці, коли становлення характеру ще пластичне. Дитяча література відкриває перед дитиною привабливий навколишній світ, ознайомлює із життям суспільства, розвиває зв’язки з минулим, служить дороговказом у майбутнє. Вона виховує дітей у різних аспектах: моральному, естетичному. Саме з цих причин, дитяча література розглядається як обов’язкова частина підготовки молодших школярів, як важливий засіб розвитку і виховання учнів у процесі навчання. Молодші школярі, крім самого процесу читання, повинні захоплюватися змістом прочитаного, співчувати героям. У значній мірі, під впливом таких процесів, в учнів з’являються моральні звички правильно себе поводити.

Школа прагне до того, щоб людина виховувалася не просто як носій певної суми знань, але, перш за все, як громадянин із властивими йому моральними засадами, думками та інтересами, високою культурою. Дитяча література сприяє здійсненню поставлених завдань, тому що основи морального виховання особистості закладаються досить рано. У період початкового навчання та виховання ми готуємо дітей до того, щоб у подальшому житті в кожного із них виробити певну життєву позицію. І якщо проводити глибокий і серйозний аналіз творів дитячої літератури, які читаються (або передбачені шкільною програмою), то така робота дасть позитивні результати. Зміст творів дитячої літератури цілеспрямовано формує моральні уявлення, виховує почуття та емоції у молодших школярів. Виділяються відповідні ступені складності ситуацій, в яких можуть проявлятися взаємовідносини між людьми (на прикладах творів дитячої літератури). По-перше, ситуації, які розкривають людські стосунки, найчастіше зустрічаються у дитячому житті (допомога друзям у навчанні, допомога у повсякденному житті, у грі, бажання поділитися переживаннями або радіощами, виявити співчуття та ін.). По-друге, ситуації, які рідко зустрічаються в житті молодших школярів. Вони вимагають від дитини прояву чутливості, виступати проти несправедливості, проявляти силу волі у досягненні поставлених завдань, поступатися своїми інтересами заради інтересів іншої людини. По-третє, ситуації, яких дуже мало в житті дитини, але молодші школярі повинні мати уявлення про прояви товариськості у найважчих моментах (не жаліти себе заради людей). Загальновідомо, що моральний досвід дітей відіграє велику роль в усвідомленні ідей та змісту літературних творів. Процес навчання, як і будь-яка інша діяльність, повинен бути керованим. Формування моральності засобами дитячої літератури у молодших школярів є складним процесом. Інтереси, ідеали та моральні самооцінки, прагнення до самоствердження, до самовиховання виступають у школярів, як внутрішня сила, яка формується у процесі впливу художніх творів та утворює стійкі якості, які визначають їх поведінку в незалежності від зовнішнього впливу. А.С.Макаренко вважав, що у процесі виховання досить вагома роль належить формуванню характеру, а у формуванні характеру – вихованню людських почуттів, добрих звичок [5]. Формування моральних якостей В.О.Сухомлинський вважав процесом від морального поняття до морального переконання, що передбачає вироблення моральних знань, почуттів, ідеалів, вчинків, звичок. Цій проблемі В.О.Сухомлинський приділяв значну увагу і наголошував, що моральною особистістю учень стане лише тоді, коли в його ще досить юній душі „назавжди оселяться совість, соромливість, відповідальність і обов’язок” [8, 261]. Педагогічні ситуації, коли засвоєння школярами знань відбувається не в формі роздумів і шукань, а в формі переказу, педагог приходив до висновку про недоцільність цього, тому що „моральність перетворюється на сухі безбарвні слова, що здатні виховати лицемірів” [8, 155]. Виходячи зі специфіки предмету літератури, особливим чином, що впливає на емоційно-інтелектуальну та духовну сферу учнів, важливе значення набуває використання більш широкого поняття мотивації, під якою розуміють „сплав”

потреб, інтересів, мети, ідеалів особистості. Засвоєння літературних творів завжди пов'язане з переживаннями, емоціями, почуттями, що, у свою чергу, може слугувати певним поштовхом до пізнавальної активності школярів. Робота із формування моральних понять та переконань будується з урахуванням того, що у структурі переконань молодших школярів домінуючу роль відіграє емоційна сфера, до якої ми відносимо і певний вплив художнього слова. Моральні судження молодших школярів ґрунтуються, перш за все, на емоційному сприйнятті подій і явищ суспільного життя. Вибір ними літературного персонажу, або історичного героя творів дитячої літератури відображає їх морально-ідейну орієнтацію. Дитина краще засвоює, глибше розуміє досвід суспільних відносин, якщо він зображений яскраво, високохудожньо у його діях і вчинках. Моральні уявлення, що виникають у свідомості дитини в формі зразків для наслідування, відображають не лише її моральні бажання, а й моральні зразки суспільної поведінки, втілені в образах літературних героїв. Молодший шкільний вік займає особливе місце у моральному вихованні. Проблему сприймання художніх творів досліджували: Л.С.Виготський, Л.Г.Жабицька, Г.С.Костюк, В.А.Кругецький, Н.Я.Мещерякова, Н.Д.Молдавська, О.І.Никифорова, І.О.Синиця, Є.А.Пасічник, В.О.Сухомлинський та ін. Завдяки цьому дитяча художня література, розкриваючи у сюжетно-образній формі стосунки між людьми, зображаючи яскраві приклади поведінки в суспільстві, є джерелом формування соціально-цінних ідеалів поведінки молодших школярів. Саме тому в початковому навчанні дитяча література має найбільше і безпосереднє значення для морального виховання дітей. Беручи до уваги проблеми з читання у початкових класах, зазначаємо, що всі твори дитячої літератури підібрані з урахуванням не лише дидактичних, але й виховних завдань. Вони допомагають глибше зрозуміти, чіткіше уявити собі той чи інший образ, вчинки літературних персонажів. Оволодіння програмним матеріалом сприяє формуванню у школярів тих уявлень, які необхідні для становлення у свідомості морального ідеалу, стимулює до порівняння відомих їм вчинків з подіями в літературних творах.

У сучасній педагогічній науці стверджується, що лише зміст предмету, який вивчається, не дозволяє у достатній мірі забезпечити інтерес і готовність до пізнання. У зв'язку з цим сьогодні для нас лишається цінним висловлене у свій час твердження Л.С.Виготського про те що, сама думка народжується не з іншої думки, а з мотивуючої сфери нашої свідомості, яка охоплює наші нахили, потреби, наші інтереси і прагнення, наші афекти і емоції [2]. Педагоги, психологи відзначають, що сприймання художніх творів – це складний інтелектуально-емоційний процес, який визначається не тільки об'єктивними даними конкретного твору, ідейно-тематичним змістом, системою художніх образів, а й суб'єктивними – віковими особливостями, психічним складом, досвідом молодших школярів, які асоціативно ідентифікують себе з образами дитячих творів художньої літератури. Вони виявляють своє ставлення до літературних героїв на основі окремих вчинків, але ще не завжди здатні зрозуміти мотивацію їхньої поведінки. Значне місце в житті дітей молодшого віку займають емоції і почуття. У багатьох працях психологами відзначається взаємозв'язок у свідомості дитини емоційного сприйняття, уявлення, осмислення. Але, щоб досягти впливу дитячої літератури на її моральне виховання, необхідно орієнтуватися на рівень її вікових психічних можливостей. Не зважаючи на те, що недостатня у цьому віці уява дитини, мислення лише конкретне, але почуття безпосередньо яскраві та щирі. Саме завдяки цим складникам дитяча література впливає на моральне виховання молодших школярів. Щоб домогтися повного і глибокого засвоєння художніх творів, потрібно розвивати їхні емоційні та інтелектуальні можливості. З точки зору психолого-педагогічного аспекту ідентифікації, дитина повністю або частково уподібнюється героєві твору, формуються й переосмислюються її особистісні орієнтири. Психолого-педагогічну природу відношення молодших школярів до літературних творів, до їх впливу на моральне виховання неможливо переоцінити. Тому особливу зацікавленість у нас викликають такі психолого-педагогічні аспекти, як вікові особливості ціннісних орієнтацій молодших школярів у художній літературі та зв'язок рівня ціннісних моральних орієнтацій з типом читацької (особистісної) установки. Моральне виховання – це систематичне, цілеспрямоване формування особистості, тих її моральних якостей, які визначають відношення людини до суспільства, до інших людей. Моральне виховання молодших школярів здійснюється шляхом:

- виховання моральних переконань;
- виховання моральних почуттів;
- виховання моральних мотивів поведінки, вчинків.

Аналізуючи психологічні закономірності особистості в молодшому шкільному віці І.Д.Бех, в своїй книзі „Виховання особистості” говорить про те, що „...своєрідність ставлення до моральних вимог і норм та оцінка їх виконання залежить від внутрішнього складу дитини: які мотиви поведінки діють реально, як складається спрямованість її особистості, наскільки вона вмє бачити моральну сторону взаємин і вчинків людей, які моральні переживання є вже в її досвіді” [1, 89]. Адже молодші школярі легше усвідомлюють вчинки інших та їхні мотиви, ніж власні. Через чужий досвід (в т.ч. через приклади дитячої літератури) дитина краще засвоює моральні норми. Цьому процесу безперечно сприяє дитяча література. Тому що „... виокремлення мотиву вчинку, роз'яснення дитині його сутності і правильності в різних типових ситуаціях є важливим завданням дорослих. Навчаючись бачити хороше у вчинках інших дитина поступово вчиться розуміти і усвідомлювати мотив, яким інша людина чи вона керувалася під час здійснення доброї справи”[1, 89].” Для більш ефективного впливу слід знати не тільки емоційний стан дитини і враховувати його не тільки силу і напруження потреби, що спонукає її до діяльності – ... потрібно також знати дитину загалом – її особливості, властивості, якості особистості, прагнення, мотиви, спонукання, рівень її морального розвитку”[1, 92].

У сучасній психологічній науці мотивація розглядається як регулятор поведінки і діяльності людини (дитини). Під мотивом розуміють внутрішнє прагнення особистості до того чи іншого виду активності (діяльності, спілкуванні, поведінці)” [2, 375]. Підсумовуючи погляди психологів, педагогів, потрібно визнати, що читання творів дитячої літератури формує якості розвинутої і соціально-цінної людини. В основі дитячого читання – кращі зв’язки не лише української, але і світової літератури. Література для дітей є однією з необхідних умов духовного інтелекту, культури народу, суспільства. Вона є однією із складових духовно-морального виховання молодших школярів. Моральні поняття успішно формуються, якщо молодші школярі спираються на наочні уявлення або на відтворені у свідомості зразки поведінки ідеалу. Поетапність у формуванні моральних якостей забезпечує молодшим школярам оптимальні умови в оволодінні ними. Дослідження науковців доводять, що формування у школярів моральних почуттів і кращих людських якостей є одним із найважливіших завдань навчально-виховного процесу в школі, сприяти якому і покликана дитяча література. Зважаючи на те, що молодшим школярам більш доступні ситуативно-конкретні та образні поняття, література опосередковано формує уяву і спонукає до наслідування свого ідеалу. Діти не формують новий моральний досвід поведінки, а застосовують той, який накопичений їхніми попередниками. Цьому сприяють позитивні образи художніх творів. У процесі ознайомлення з літературними творами, школярі оволодівають досвідом літературних героїв, і саме завдяки психологічному впливу на дитину, необхідно виробляти імунітет проти всього того, що може негативно впливати на її поведінку. Художні образи здатні викликати у школярів співчуття, бажання наслідувати, стан ідентифікації, емоційних проявів моральних почуттів. Усі ці чинники і сприяють моральному вихованню молодших школярів засобами дитячої літератури. Традиційним у змісті морального виховання є колективізм, гуманізм, патріотизм, працелюбство. Умови, які забезпечують дієвість засобів виховання: відповідність віку, емоційна насиченість, адекватність рівневі інтересів молодших школярів. Дитяче читання є педагогічно спрямованим читанням творів, метою якого є, перш за все, моральне виховання. Але необхідною умовою, в першу чергу, без сумніву, є врахування вікових особливостей і читацьких можливостей молодших школярів. Основними моральними чинниками, які пропонує дитяча література, виступають: добро, свобода, гідність та ін. Дитяча література сприяє у формуванні вірних ідеалам гуманізму, самосвідомих і морально загартованих громадян. Робота з формування моральних понять та переконань будується з урахуванням того, що у структурі переконань молодших школярів домінуючу роль відіграє емоційна сфера, до якої ми відносимо і певний вплив художнього слова. Поетапність у формуванні моральних якостей забезпечує молодшим школярам оптимальні умови в оволодінні ними. Учні молодшого шкільного віку за декілька років навчання у школі набувають певного морального досвіду. Це відбувається також завдяки впливу художніх творів, тому що суть їх складають гуманістичні відносини між людьми. Але дитині молодшого шкільного віку далеко не завжди вдається зрозуміти гуманістичний зміст таких моральних норм, як, наприклад, чесність, порядність. Для того, щоб дитина через твори дитячої літератури зрозуміла зміст цих норм, потрібна велика робота педагога. Адже вчитель вводить дитину в світ літератури, в основі якої лежить моральність. Саме завдяки їй виникають і розвиваються моральні якості. Діти в цей віковий період оволодівають необхідними вміннями, відбувається розвиток емоційно-моральних та оціночних ставлень. А це дає підставу говорити про розвиток Я-концепції, яка визначає (згодом) загальну структуру моральної самосвідомості, що належить Я. На кінець молодшого шкільного віку у дітей усе точніше і змістовніше формуються уявлення про свої моральні особистісні якості та якості інших людей. Вони наділяють себе більш відмінними особливостями, які ведуть до уточнення їх Я-образів і образів інших людей. „Я-концепція, – пише Г.Крайг, – у свою чергу, постачає дітей „фільтром”, через який вони оцінюють свою соціальну поведінку та поведінку оточуючих” [4, 508]. Таким чином, моральна самосвідомість є одним із психологічних новоутворень у молодшому шкільному віці, яке опосередковує й регулює дотримання норм моралі. Завдання педагога полягає в тому, щоб через твори дитячої літератури, через її літературні образи спонукати учнів до зусиль наслідувати позитивні образи, спрямовувати їх на самоактуалізацію власних можливостей, формувати мотиви до саморозвитку як суб’єктів моральної поведінки. Він повинен звертати увагу на індивідуальні особливості розвитку моральної самосвідомості й основні критерії її оцінки, а також створювати психологічні умови для розвитку моральної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку через твори дитячої літератури. Р.В.Павелків зазначає, що „для розуміння процесів, що відбуваються в моральному розвитку молодших школярів, важливе значення має аналіз загальної ситуації розвитку в цей віковий період”[6, 130]. А, власне, аналіз можливостей дітей за оцінкою вчинків персонажів творів літератури показує, що більшість дітей враховує різні точки зору під час обговорення або осмислення вчинків героїв творів і розуміє відносність моральної поведінки. Р.В.Павелків наголошує на тому, що „розширення джерел моральних норм відбувається за рахунок художньої літератури”[6, 128]. Завдяки дитячій літературі можна говорити про зародження моральних якостей особистості, тобто стійких рис характеру, що втілюють ті чи інші моральні норми. Тепер, як ніколи, переосмислюються моральні цінності і дитяча література покликана проповідувати милосердя, чесність, скромність, рівність усіх людей та засуджувати неморальну поведінку героїв літературних творів, переносячи ті чи інші ситуації у реальне життя. Надзвичайно важливим моментом під час ознайомлення з літературним твором, знайомства з його героями є зосередження уваги молодших школярів на аналізі тих чи інших епізодів, що несуть у собі повчальні елементи. Адже саме в творах дитячої літератури діти часто знаходять свої життєві ідеали, важливі для них ідеї. Дитяча література значною мірою формує світогляд молодших школярів, загартовує їх морально. Твори дитячої літератури допомагають молодшим школярам краще усвідомити

моральні вимоги щодо поведінки людей; у них виникають добрі поривання: допомогти тому, хто потребує допомоги та ін. Особливості формування та розвитку моральних почуттів потрібно враховувати, всіляко схвалювати моральні поривання дітей. Педагог повинен допомагати дитині бачити поза літературним твором людину з її відношенням до життя і ненав'язливо дати можливість оцінити позиції автора, самої дитини (погодитися з нею, прийняти її) як допомогу в моральному становленні.

Виховання моральних якостей – найвагоміше завдання всієї початкової школи і тому твори дитячої літератури мають досить глибокий вплив на молодших школярів. Дитяча література покликана вирішувати завдання: систематично знайомити школярів з моральними нормами, надавати допомогу в осмисленні морального досвіду (зіставлення власного досвіду і вчинків літературних героїв); допомагати дітям у розвитку морального самовиховання. Великий вплив на свідомість школярів має саме зіставлення позитивних прикладів, які запозичені з художніх творів, з фактами із життя самих дітей. Дитяча література збагачує духовне життя дітей, повертає до книги, яка є активним чинником формування моральної свідомості молодших школярів. Сила впливу дитячої літератури на моральне виховання молодших школярів дуже велика, тому що вона говорить до них мовою образів, емоцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості. – К.: Либідь, 2008. – 839с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр. Соч. В 6 т. – М., 1982. – Т.2. – С.357.
3. Коменський Я.А. Вибрані педагогічні твори. В 2 т. Т.2. – К.: Рад. школа, 1940. – 246с.
4. Крайг Г. Психология развития. – С.Пб., 2000. – 508с.
5. Макаренко А.С. О воспитании. – М., 1990. – 414 с.
6. Павелків Р.В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці. – Рівне: Вол. Береги, 2004. – 247с.
7. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. В 2 кн. / За ред. Є.І.Коваленко; Упоряд., передм., прим. Є.І.Коваленко, І.П. Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – Кн. 1-2.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. Т.2. – К.: Рад. школа, 1976. – 664с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5 т. Т.4. – К.: Рад. школа, 1977. – 638с.
10. 10Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. В 6 т. Т.2. / Сост. С.Ф.Егоров. – М.: Педагогика, 1998. – 494с.

Резюме. Стаття посвячена проблемі впливу произведений дитячої літератури на виховання моральних якостей молодших школярів.

Ключевые слова: моральні убеждения, моральні чувства, моральні мотиви (поведення, поступков), літературні произведения.

The summary. The article is devoted the problem of influence of the children's literature work's on the education moral qualities of junior pupils.

Key words: moral convictions, moral feelings, moral motives (of conduct and actions), literary compositions.

Одержано редакцією 24.10.2009 р.

УДК: 378.147 – 057.212

О. В. ПОПЧУК

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Резюме. В статті обґрунтовано роль інноваційних технологій навчання у формуванні та розвитку професійної культури майбутніх фахівців. Особливу увагу автор приділяє нестандартним формам педагогічної взаємодії, зокрема діловій грі.

Ключові слова: професійна культура, особистісно-орієнтоване навчання, проектне навчання, ділова гра, кредитно-модульна система.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою на сучасному етапі є формування професійної культури майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. Адже саме освіта є вагомим чинником становлення та розвитку молодого покоління. У зв'язку з цим останнім часом проведено низку психолого-педагогічних досліджень, присвячених питанням вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі. Дослідженнями вчених доведено, що традиційні технології навчання мають неповний вплив на процес становлення та розвитку особистості, її ціннісних орієнтацій та інтересів, на процес розвитку високого рівня загальної та професійної культури майбутнього фахівця. Теоретичне осмислення сутності та можливостей інноваційних технологій навчання у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу знайшли своє відображення у працях М.Ю. Ананченка, І.Д. Бежа, В.І. Бондара, М.Б. Євтуха, І.А. Зязюна, О.С. Пономарьова та інших.

Для сучасної освіти вагому значущість має стимулювання творчого початку в майбутніх фахівців, здатності приймати рішення. Освіта повинна розвивати нові настанови щодо власної відповідальності та ініціативи майбутніх фахівців. Ці завдання мають вирішувати, в першу чергу, вищі навчальні заклади. Тому в системі вищої освіти варто звернути увагу на формування в майбутніх фахівців здатності творчо мислити, сприймати інновації, всього того, що включає професійна культура фахівця.

ЗМІСТ

Бабік О.С. Професіоналізм вчителя як важливий фактор при навчанні іноземної мови у дошкільному навчальному закладі.	3
Ботвінко О.М. Використання комп'ютерних технологій у процесі навчання іноземної мови в загальноосвітній школі.	7
Гронь Л.В. Вимоги до іншомовних текстів для розвитку вмінь розповіді на початковому ступені навчання на мовних факультетах вищих навчальних закладів.	11
Коломієць Н.М. Прийоми Блейна Рея в методі природовідповідності Джеймса Ашера.	15
Коржженевська О.В. Організація самостійної роботи учнів – важливий фактор інтенсифікації навчального процесу.	19
Салюк І.Я. Особистісно-орієнтований підхід у детермінації розвитку іншомовного мовлення школярів.	23
Кропивко І.М., Снічук О.А. Використання ресурсів і послуг мережі Інтернет у викладанні іноземних мов.	28
Цаль Т.В. Використання методів педагогічного стимулювання на початковому етапі навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі та новітні технології.	36
Чорнолоз О.О. Теоретичні основи викладання чеської мови для студентів-філологів у вищому навчальному закладі.	41
Якимчук А.В. Рефлексивні механізми навчання підлітків англomовної комунікації.	44
Волошун А.А. Проблеми застосування сучасних технологій в процесі засвоєння лексики на початковому етапі викладання іноземної мови.	50
Зінчук І.В. Зорова наочність як засіб семантизації іншомовної лексики.	53
Мороз Л.В., Кушнір Н.В. Специфіка роботи над термінами на заняттях іноземної мови у вищому навчальному закладі.	58
Мороз Л.В., Паішко І.О. Основні питання принципів і критеріїв відбору та засвоєння лексичного мінімуму студентами немовних спеціальностей вищих навчальних закладів.	63
Ніколайчук Г.І. Особливості діалогу в процесі формування комунікативних умінь дитини дошкільного віку.	65
Середюк Л.А. Використання автентичної газетної хроніки на уроках німецької мови.	70
Турко І.-М.Б. Теоретичні аспекти вивчення творчості поетів-імажистів у вищих навчальних закладах.	72
Бричок Б.П. Використання інтерактивних технологій у процесі професійної підготовки вчителів початкових класів.	77
Джеджера К.В. Удосконалення мовлення як проблема формування культури спілкування студентів у вищих навчальних закладах.	80
Дуброва А.С., Снічук О.А., Трофімчук В.М. Принцип взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності з урахуванням їхніх особливостей і прискореним навчанням сприйняття мовлення.	83
Кочубей О.С. Особливості формування іншомовної компетенції студентів-філологів у вищому навчальному закладі.	85
Мазурок О.М. Інноваційні методи навчання іноземних мов у вищій школі в контексті гуманістичної парадигми освіти.	89
Мороз Л.В., Ковалюк В.В., Черуха Н.В. Інтерпретація закономірностей засвоєння іншомовних слів студентами немовних спеціальностей вищих навчальних закладів.	92
Павелків К.М. Філософські та загальнотеоретичні засади дослідження проблеми формування рефлексивної культури майбутнього вчителя.	95
Перішко І.В. Розвиток інтелектуальних здібностей обдарованих школярів на основі проектної іншомовної діяльності.	100
Пивоварчук Т.О. Фактори розвитку комунікативних здібностей студентів.	106
Тадєєва М.І., Пархомчук М.М. Рання іншомовна освіта в європейських педагогічних традиціях.	109
Воробйова Л.М. Психолінгвістичні аспекти навчання іноземних мов.	113
Гончарук Р.А. Роль перекладу у міжкультурній комунікації і педагогічній соціалізації.	117
Янциур Л.А. Формування інтересу до образотворчої діяльності в системі дитячий садок-школа.	122
Дуброва А.С., Трофімчук В.М. Психолого-педагогічні можливості навчального перекладу і умови їхньої реалізації.	126
Шурин О.І. До питання формування педагогічної культури майбутніх вчителів у процесі фахової підготовки.	129
Войтович І.С. Батишкіна Ю.В. Комп'ютерні інформаційні технології в реалізації навчальних і наукових проектів у педагогічних вищих навчальних закладах.	131
Шутяк В.Г. Формування у молодших школярів позитивного ставлення до праці.	135
Поліщук Н.В. Особистісно-орієнтована технологія навчання при підготовці фахівців з технологічної освіти.	139

Яциур М.С. Курсова робота з методичних дисциплін у кредитно-модульній системі організації навчального процесу.	141
Герасименко О.А., Герасименко Н.П. Методи реалізації пошуково-дослідницьких проектів на заняттях з трудового навчання у 7-9 класах з використанням інформаційно-пошукових технологій.	147
Трофімчук Л.О. Проблема оптимального вибору методів активізації пізнавальної діяльності учнів у процесі позаурочних занять.	152
Грипич С.Н. Моральне виховання молодших школярів і дитяча література (психолого-педагогічний погляд на проблему).	156
Попчук О.В. Інноваційні технології навчання як умова розвитку професійної культури майбутніх фахівців документознавства та інформаційної діяльності.	160
Трофімчук В.М. Сутність і класифікація художньо-конструкторських знань та умінь старшокласників, які формуються у процесі трудового навчання.	164
Войтко А.І. Педагогічна підтримка професійного самовизначення учнів 8-9 класів на основі професійних проб.	168
Сіпайло В.О. Використання сучасних систем крою проектування одягу при підготовці майбутніх вчителів технологій.	173
Мохнюк Р.С. Формування громадянської культури студентства – проблема сучасного виховання.	178
Відомості про авторів.	183

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 42

Заснований у 1996 р.

Відповідальний редактор збірника Мороз Л.В..

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 25.10.2009 р. Підписано до друку 27.11.2009 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 30,6. Обл. вид. арк. 31,2. Замовлення № 79/1. Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 42.— Рівне: РДГУ, 2009. — 186 с.**

ISBN 966 — 7281 — 09 — 01.

Збірник наукових праць містить статті з проблем викладання мов і літератур світу, а також з теорії і методики виховання, професійної орієнтації, розвитку та навчання учнів і студентів.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20